כיתה ז' | גמרא | שיעור 3 מתוך 3 | 45 דק' | בבא קמא, בבא מציעא וברכות מבנה סוגיה

מבנה סוגיה: ממפים את "פתח בכד וסיים בחבית"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יזהו את השלבים של סוגיה קצרה: קושיה, ראיה, תירוץ, שאלת "היכי דמי", "לא צריכא", ו"קא משמע לן".
- התלמידים יבנו תרשים זרימה של הסוגיה פָּתַח בְּכַד, וְסִיֵּים בְּחָבִית! בעזרת המונחים שלמדו.
- התלמידים יבחינו בין דברי האמורא (רב פפא) לבין "סתם הגמרא" (השאלות והתשובות בלי שם).
- התלמידים יפעילו את התבנית על סוגיה שנייה (שנים אוחזין, "ליתני חדא") כתרגול עצמאי.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איך קוראים דף גמרא לבד: מה אומרות המילים הארמיות, ואיך מזהים את השלבים של הסוגיה?

בשיעור האחרון: איך רואים את ה"שלד" של הסוגיה, כדי לקרוא כל דף לבד?

🧪 פתיחה: מה השלד?

מקריאים סיפור קצר מאוד (שלוש שורות) על ויכוח בין חברים, ומבקשים לזהות: מה הטענה, מה ההוכחה, מה התשובה. מסבירים: גם לסוגיה יש "שלד" כזה. (5 דקות)

📖 הסבר למורה

סוגיית "פתח בכד וסיים בחבית" (בבא קמא כז ע"א - כז ע"ב) היא סוגיה קצרה עם מבנה ברור, ולכן היא טובה לתרגול. הסדר: קושיה על לשון המשנה; ראיות שאותה תופעה חוזרת בעוד שתי משניות; תירוץ של רב פפא ("היינו כד, היינו חבית") והנפקא מינה (מקח וממכר); שאלה "היכי דמי?" עם הצעה שנדחית ("אילימא..."); ו"לא צריכא", עם "מהו דתימא" ו"קא משמע לן".

שווה לשים לב שרק משפט אחד בסוגיה נאמר בשם (רב פפא). השאר הם "סתם הגמרא": קול השואל והמשיב שמארגן את הדיון. ההבחנה בין דברי האמוראים לבין הקול המארגן היא מיומנות מתקדמת, וכדאי להתחיל לזהות אותה כבר בכיתה ז'.

בסוף השיעור התלמידים מפעילים את אותה תבנית על "ליתני חדא" מבבא מציעא ב ע"א (יחידה 8). אם הכיתה למדה את יחידת פרק המניח (יחידה 7), זו חזרה ממוקדת. אם לא, השיעור מכין אותה.

היחידה מתאימה לפתיחת שנה בכיתה ז' (ולחזרה בח'), ומפתחת את מיומנויות הלימוד שמופיעות במסמך ההישגים בהוראת גמרא של חמ"ד: זיהוי מונחים, תרגום ארמית בסיסית ומיפוי מהלך הסוגיה. כל

הדוגמאות לקוחות מהסוגיות שבאתר (פרק המניח, שנים אוחזין, ברכות הנהנין), כך שאפשר ללמד את היחידה לפני היחידות האלה או לצידן. בבתי ספר ממלכתיים היחידה מתאימה כמבוא לכל לימוד של טקסט תלמודי.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת ויליאם דוידסון המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

ליד כל קטע: 🗣️ **תרגום והסבר** בניסוח האתר. התרגום וההסבר אינם חלק מהגמרא, ונועדו לעזור בקריאה.

שלב 0: המשנה

מַתְנִי׳ הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבָא אַחֵר וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָהּ – פָּטוּר. וְאִם הוּזַק בָּהּ – בַּעַל הֶחָבִית חַיָּיב בְּנִזְקוֹ.

🗣️ **תרגום והסבר:** המשנה (נקודת המוצא): המניח את הכד ברשות הרבים... בעל החבית חייב בנזקו.

שלב 1: קושיה

גְּמָ׳ פָּתַח בְּכַד, וְסִיֵּים בְּחָבִית!

🗣️ **תרגום והסבר:** קושיה על הלשון: פתח ב"כד" וסיים ב"חבית"!

שלב 2: ראיות מעוד מקורות

וּתְנַן נָמֵי: זֶה בָּא בְּחָבִיתוֹ וְזֶה בָּא בְּקוֹרָתוֹ, נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ שֶׁל זֶה בְּקוֹרָתוֹ שֶׁל זֶה – פָּטוּר. פָּתַח בְּחָבִית, וְסִיֵּים בְּכַד! וּתְנַן נָמֵי: זֶה בָּא בְּחָבִיתוֹ שֶׁל יַיִן, וְזֶה בָּא בְּכַדּוֹ שֶׁל דְּבַשׁ; נִסְדְּקָה חָבִית שֶׁל דְּבַשׁ, וְשָׁפַךְ זֶה יֵינוֹ וְהִצִּיל אֶת הַדְּבַשׁ לְתוֹכוֹ – אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ. פָּתַח בְּכַד, וְסִיֵּים בְּחָבִית!

🗣️ **תרגום והסבר:** ראיות: גם בשתי משניות אחרות קורה אותו דבר ("ותנן נמי").

שלב 3: תירוץ ונפקא מינה

אָמַר רַב פָּפָּא: הַיְינוּ כַּד – הַיְינוּ חָבִית. לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ? לְמִקַּח וּמִמְכָּר.

🗣️ **תרגום והסבר:** תירוץ בשם אמורא: אמר רב פפא, כד וחבית הם אותו דבר; הנפקא מינה: מקח וממכר.

שלב 4: היכי דמי? אילימא...

הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא בְּאַתְרָא דְּכַדָּא לָא קָרוּ "חָבִית", וְחָבִית לָא קָרוּ "כַּדָּא"; הָא לָא קָרוּ לַהּ!

🗣️ **תרגום והסבר:** שאלה "היכי דמי?" (איך זה בדיוק?), הצעה ("אילימא", אם נאמר) ודחייה: במקום כזה אין ספק בכלל.

שלב 5: לא צריכא, מהו דתימא

לָא צְרִיכָא, דְּרוּבָּא קָרוּ לַהּ לְכַדָּא "כַּדָּא" וּלְחָבִיתָא "חָבִיתָא", וְאִיכָּא נָמֵי דְּקָרוּ לְחָבִיתָא "כַּדָּא" וּלְכַדָּא "חָבִיתָא"; מַהוּ דְּתֵימָא: זִיל בָּתַר רוּבָּא,

🗣️ **תרגום והסבר:** "לא צריכא": המקרה שבו הדין נחוץ (רוב קוראים כך, ומיעוט אחרת), ו"מהו דתימא": מה היינו חושבים.

שלב 6: קא משמע לן

קָא מַשְׁמַע לַן דְּאֵין הוֹלְכִין בְּמָמוֹן אַחַר הָרוֹב.

🗣️ **תרגום והסבר:** "קא משמע לן": המסקנה, הכלל שנלמד.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** אָמַר רַב פָּפָּא

💭 **מפרשים:** רק כאן יש שם של אמורא. השאר הוא "סתם הגמרא". הבחנה זו היא כלי של לומדים וחוקרים, ויש דעות שונות על מי ניסח את "סתם הגמרא" ומתי.

📜 **כתוב:** הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא

💭 **מפרשים:** "אילימא" פותח הצעה שהגמרא עומדת לדחות. ברוב המקרים אחרי "אילימא" בא "אלא" או "לא צריכא". זו תבנית, ולא חוק בלי יוצא מן הכלל.

📜 **כתוב:** קָא מַשְׁמַע לַן דְּאֵין הוֹלְכִין בְּמָמוֹן אַחַר הָרוֹב

💭 **מפרשים:** רש"י מקשר את הכלל ל"המוציא מחבירו עליו הראיה" (אלא אמר המוציא מחבירו עליו הראיה). זו כבר פרשנות, שלב שמעבר למבנה.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף מקורות מחולק לשלבים, כרטיסי שלבים לגזירה, דף עבודה, דף סיכום היחידה

1. פתיחה: מה השלד? (5 דקות)
2. קריאה מודרכת של שלבים 0-3 (10 דקות)
3. שלבים 4-6: היכי דמי, לא צריכא, קא משמע לן (8 דקות)
4. בזוגות: מסדרים כרטיסי שלבים לתרשים (8 דקות)
5. תרגול עצמאי: ממפים את "ליתני חדא" (בבא מציעא ב ע"א) (9 דקות)

6. סיכום היחידה וכרטיס יציאה (5 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הקושיה בשלב 1, ומה הראיות בשלב 2?
2. מה פירוש "לא צריכא" ו"מהו דתימא"?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה הגמרא דוחה את ההצעה שמתחילה ב"אילימא"?
2. מה ההבדל בין דברי רב פפא לבין "סתם הגמרא"?

הערכה (מה דעתי?)

1. איך תרשים זרימה עוזר לכם לקרוא? איזה כלי אחר הייתם רוצים (צבעים, חיצים, טבלה)?

🏁 סיכום השיעור

כל תלמיד מראה לחבר את התרגיל העצמאי ("ליתני חדא") ומסביר שלב אחד. סיכום היחידה: מונחים, ארמית, מבנה. אלה שלושת המפתחות לקריאה עצמאית.

🎟️ כרטיס יציאה (3 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. כתבו את שלבי הסוגיה לפי הסדר (במילה אחת לכל שלב). _____
2. איזה שלב היה הכי קשה לזהות? למה? _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהתשובות.

💡 הערות למורה

כרטיסי השלבים (מודפסים וגזורים) עובדים טוב במיוחד. לתלמידים מתקדמים: לבקש לזהות בסוגיה מילים שפותחות כל שלב ("ותנן נמי", "אמר", "היכי דמי", "אילימא", "לא צריכא", "מהו דתימא", "קא משמע לן"). למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים ושאלות בחירה.

📝 בדף העבודה

תרשים זרימה של הסוגיה, זיהוי מילות פתיחה, תרגול עצמאי על "ליתני חדא" ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- גמרא, בבא קמא דף כז ע"א (ספריא)
- גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב (ספריא)

מחוון: מבנה סוגיה: פתח בכד וסיים בחבית

1. **חלק א:** 1: "פתח בכד וסיים בחבית": קושיה על הלשון. 2: "ותנן נמי": ראיות משתי משניות. 3: "אמר רב פפא": כד וחבית אותו דבר, נפקא מינה במקח וממכר. 4: "היכי דמי? אילימא": הצעה ודחייה. 5: "לא צריכא... מהו דתימא": המקרה שבו צריך את הדין, ומה היינו חושבים. 6: "קא משמע לן": אין הולכים בממון אחר הרוב.
2. **חלק ב:** (1) "היינו כד, היינו חבית"; רב פפא. (2) הקול של הגמרא ששואל ועונה בלי שם של חכם.
3. **חלק ג:** (3) למה צריך גם "מצאתיה" וגם "כולה שלי"? ליתני חדא! תירוץ: זו טענה אחת. (4) "הוה אמינא: מאי מצאתיה, ראיתיה": היינו חושבים שראייה בלבד קונה.
4. ★ **אתגר:** תשובה פתוחה; לבדוק שכל השלבים מופיעים.